

Конституциялық құқық / Constitutional law / Конституционное право.

ХҒТАР 10.15.23

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2026-154-1-25-40>

Ғылыми мақала

Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының нормативтік қаулыларының құқықтық сипаты: салыстырмалы құқықтық талдау

М.Т. Джунусова*¹, А.А. Калыбаева², М. Шауали³

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²Ж. Баласағын атындағы Қырғыз ұлттық университеті, Бішкек, Қырғызстан

³Қазақстан Республикасы ұлттық қауіпсіздік комитетінің академиясы, Алматы, Қазақстан

(E-mail: ¹dzhunussova_mt@enu.kz, ²alika.kalybaeva@gmail.com, ³ast_expert@mail.ru)

Аңдатпа. Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының нормативтік қаулыларының құқықтық табиғатын айқындау ұлттық құқық жүйесінің шекараларын белгілеудің маңызды аспектісі болып табылады. Зерттеудің өзектілігі 2026 жылғы 15 наурыздағы республикалық референдумда Қазақстан Республикасының жаңа Конституциясының қабылдануына байланысты арта түседі, бұл конституциялық бақылау институтының және Қазақстан Республикасының Конституциялық Сот шешімдерінің құқықтық мәнін қайта пайымдауды талап етеді.

Мақалада Қазақстан жағдайында Конституциялық Соттың нормативтік қаулыларының құқықтық табиғаты, олардың ықпал ету рөлі мен құқықтық салдары салыстырмалы-құқықтық талдау негізінде жан-жақты қарастырылады. Зерттеу барысында Конституциялық Сот шешімдерінің міндеттілік сипаты, олардың орындалу тетіктері, сондай-ақ заң шығарушы, атқарушы және сот билігі тармақтарына әсері кешенді түрде талданады. Сонымен қатар, аталған шешімдердің құқықтық реттеу жүйесіндегі орны мен маңызы айқындалады.

Шет мемлекеттердің конституциялық соттарының тәжірибесімен салыстыру арқылы ұқсастықтар мен айырмашылықтар анықталып, мұндай актілердің құқықтық жүйенің қалыптасуы мен дамуына ықпалы бағаланады. Зерттеу нәтижесінде Конституциялық Сот шешімдерінің құқықтық қайнар көзі және құқық қолдану актісі ретіндегі екіұдай құқықтық табиғаты негізделеді, сондай-ақ олардың құқықтық реттеудегі рөлі мен маңызы ғылыми тұрғыдан тұжырымдалады.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасының Конституциялық соты, конституциялық іс жүргізу, конституциялық бақылау, өтініш, нормативтік қаулы, нормативтік-доктриналық сипаты, құқықтың қайнар көзі, құқық қолдану актісі.

Кіріспе

Конституциялық соттарды құрудың негізгі мақсаты – сот билігінің дәстүрлі құрылымынан шығып, Конституцияның орындалуын қамтамасыз ететін мамандандырылған сот органын құру. Конституциялық соттардың жұмыс істеуі билік тепе-теңдігін қамтамасыз етеді, сондай-ақ азаматтардың конституциялық құқықтарын қорғауды күшейтеді.

Бүкіл әлемде конституциялық соттар конституциялық негізді қолдауда құқықтық жүйенің негізгі принциптерін қолдауда шешуші рөл атқарады. Қазақстан Республикасында Конституциялық Сот заң үстемдігін қамтамасыз етуде және Негізгі заңды түсіндіруде ең маңызды тірек ретінде әрекет етеді.

Қазіргі заң ғылымында конституциялық соттар шешімдерінің құқықтық табиғаты ғылыми қоғамдастық арасында мұндай шешімдердің құқық қолдану актілеріне немесе нормативтік құқықтық актілерге қатыстылығы туралы пікірталастардың болуына байланысты даулы болып табылады. Осыған байланысты Конституциялық Соттың әртүрлі конституциялық жүйелердегі нормативтік қаулыларының құқықтық табиғатын зерделеу және бұл жүйелерді Қазақстанның Конституциялық сотымен салыстыру мақсаты қойылды. Салыстырмалы тәсіл бұл шешімдердің қазақстандық құқық жүйесіндегі бірегей сипаттамаларын анықтауға және жан-жақты бағалау үшін халықаралық конституциялық соттардың шешімдерімен салыстыруға бағытталған.

Қазақстан Республикасындағы Конституциялық Соттың шешуші рөліне қарамастан, оның нормативтік қаулыларының құқықтық салдарларының тереңдігі мен кеңдігіне қатысты зерттеулерде түсінбеушілік бар. Бұл зерттеу өте маңызды, өйткені ол мәжбүрлеу механизмдерін және осы шешімдердің кеңірек әсерін терең түсінуді ұсына отырып, осы олқылықты толтыруға тырысады. Сонымен қатар, салыстырмалы талдау конституциялық құқық туралы жаһандық дискурсқа және әртүрлі құқықтық жүйелерде мұндай соттардың жұмыс істеуіне ықпал етуге бағытталған.

Сонымен қатар, Конституциялық Сот шешімдерінің Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес құқық қолдану актісі болып табылатынын немесе әлі де нормативтік құқықтық акт болып табылатынын анықтау тұрғысында олардың құқықтық табиғатын анықтау қажет. Өйткені мұндай шешімдерді түсінуде күрделілік, екіұштылық және сәйкессіздік бар, олар бір жағынан құқық қолдану актісіне тән белгілерге ие болса, екінші жағынан нормативтік құқықтық актінің белгілері бар. Осылайша, зерттеу Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының шешімдерінің құқықтық табиғатын анықтауға тырысады.

Мәселені жан-жақты және тереңірек түсіну үшін алдымен Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының мәртебесіне, құзыретіне және қызметін ұйымдастыруға қысқаша тоқталып өткендігіміз жөн.

Қазақстан Республикасы 1995 жылы қабылданған Негізгі Заңы бар президенттік республика. Конституцияда биліктің атқарушы, заң шығарушы және сот тармақтары арасындағы өкілеттіктердің аражігін ажырату қарастырылған. Конституция өз азаматтарының өмір сүру, бостандық және меншік құқығы, сөз және дін бостандығы, саяси процеске қатысу құқығы сияқты негізгі құқықтары мен бостандықтарына кепілдік береді.

Қазақстандағы конституциялық іс жүргізу Конституциялық Соттың өкілеттіктерін жүзеге асырумен байланысты құқықтық процестердің жиынтығын қамтиды.

Атап айтқанда, конституциялық іс жүргізу ресми түсіндіруді жүзеге асыруды, Президент сайлауының, Құрылтай депутаттары сайлауының және республикалық референдумның дұрыстығы туралы мәселелерді шешуді, сондай-ақ нормативтік құқықтық актілердің Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін қарауды қамтиды. Сонымен қатар, конституциялық бақылау шеңберінде азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға бағытталған тетіктер маңызды орын алады.

Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты – конституциялық бақылауды жүзеге асыратын және басқа соттар жүйесіне жатпайтын тәуелсіз орган. Конституциялық Сот қылмыстық, азаматтық және әкімшілік істер бойынша сот актілерін қарамайды және оларға тиісті құқықтық баға бермейді. Конституциялық Сот тек қана нормативтік құқықтық актілердің немесе олардың жекелеген ережелерінің Негізгі Заңға сәйкестігін тексереді. Сондай-ақ, Конституциялық Сот өзінің түпкілікті шешімдерінде заңнаманы жетілдіру бойынша ұсыныстар бере алады.

Конституциялық Сот Қазақстан Республикасының 2026 жылғы 15 наурыздағы республикалық референдумда қабылданған Конституциясына сәйкес Төрағадан және он судьядан тұрады. Судьяларды тағайындау тәртібі Конституцияда белгіленген және конституциялық бақылау органының тәуелсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты 2023 жылдан бастап жұмыс істейді және қазіргі уақытта оның қызметі Қазақстан Республикасының жаңа Конституциясымен, «Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңымен, сондай-ақ Конституциялық Соттың нормативтік қаулыларымен реттеледі.

«Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық заңының 56-бабына сәйкес Конституциялық Соттың шешімдері нормативтік қаулылар, қорытындылар және хабарламалар нысанында қабылданады. Нормативтік қаулылар Конституциялық Соттың түпкілікті шешімдері ретінде жалпыға міндетті сипатқа ие және Қазақстан Республикасының қолданыстағы құқығының құрамдас бөлігі болып табылады.

Салыстыру үшін, 1958 жылы құрылған Француз Конституциялық Кеңесі заңнаманың конституцияға сәйкестігін тексеретін, бірақ онымен шектелмейтін өкілеттігі бар сот болып табылады. Францияның Конституциялық кеңесі өтініштерді қарайды, оның нәтижелері бойынша шешім қабылдайды. Бұл ретте Конституциялық Кеңес конституциялық бақылауды жүзеге асырумен қатар саяси, консультативтік-кеңесші сияқты бірқатар басқа да функцияларды атқарады, сондай-ақ Ұлттық Жиналыс, Сенат депутаттары мен Республика Президентін сайлау нәтижелерін бағалауды жүзеге асырады. Сондықтан Францияның Конституциялық Кеңесінің шешімдері өз өкілеттіктерінің түріне қарай бөлінеді: REF – референдум мәселелері бойынша қабылданған; ОРМА – Конституциялық Кеңестің қызметін ұйымдастыру мәселелері бойынша қабылданды.

Айта кетерлігі, адам құқықтарына қатысты даулар туындаған жағдайда Конституциялық Соттың заңдылықты орнатудағы және әлеуметтік тепе-теңдікті қалпына келтірудегі шешуші рөлі айқын. Конституциялық Соттың сот тәжірибесі конституциялық дауды шешуде дәйектілік танытқан жағдайларда дауласуы мүмкін кез келген тарап Сот шешімі негізінде өз құқықтарын қорғай алады [1].

Бұл жерде 1951 жылдан бері жұмыс істеп келе жатқан Германияның Федералдық конституциялық сотының қызметін атап өту қажет, оның құзыреті, көптеген шетелдік

конституциялық соттарға қарағанда кеңірек. Германияның Федералдық Конституциялық сотының юрисдикциясына федералды және аймақтық билік органдары арасындағы дауларды шешу, федералдық заңдар мен жер құқығының Германия Конституциясына сәйкестігіне қатысты мәселелерді шешу, жер құқығының федералдық заңдарға сәйкестігі туралы мәселелерді шешу кіреді. заң, азаматтардың Негізгі заңмен кепілдік берілген құқықтары мен бостандықтарының бұзылуы туралы арыздарын қарау, саяси партияларды конституциялық емес деп тану және сайлаулар мен депутаттық мандаттардың дұрыс өткізілуін қадағалау. Германияның Федералдық Конституциялық сотының сот тәжірибесінің жетістігі басқа елдерде де осындай өкілеттіктері бар конституциялық соттардың құрылуына әкелді [2].

Әдіснама

Негізгі зерттеу әдісі бақылау болды. Деректерді жинау және талдау зерттеу және бақылау негізінде жазбалар мен үзінділерді қолдану арқылы жүзеге асырылды. Бастапқы және қосымша мәліметтер зерттелді. Зерттеудің теориялық негізі ретінде қазақстандық және шетелдік ғалымдардың конституциялық құқық және адам құқықтарын қорғау жөніндегі еңбектері қарастырылды, атап айтқанда, конституциялық соттардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау тетігі ретіндегі қызметіне баса назар аударылды. адам және азамат. Сондай-ақ маңызды құрамдас бөлігі конституциялық соттардың шешімдерін зерттеу болды. Алынған мәліметтер алынған ақпаратты жүйелі талдауға және жүйелеуге ықпал етті.

Сондай-ақ оқу барысында жалпы ғылыми теориялық әдістер қолданылды. Ғылыми-теориялық материалды түсіну әдісі бүкіл жұмыстың негізі болды. Конституциялық соттардың нормативтік қаулыларын қарау және талдау кезінде салыстырмалы құқықтық талдау әдісі; жалпылау әдісі – конституциялық соттар шешімдерінің құқықтық табиғатының теориялық мәселелерін қарау кезінде; логикалық әдіс – проблемалық мәселелерді талдау кезінде.

Талқылау

Егеменді демократиялық елдерде конституциялық сот органдарын құру олардың құқықтық мемлекет ретінде қалыптасуы жолындағы маңызды оқиға болды. Сонымен қатар, бұл конституциялық сот төрелігі саласындағы доктриналық-құқықтық зерттеулердің күшеюіне себеп болды. Бұл ретте конституциялық бақылау органдарының шешімдерінің (актілерінің) құқықтық табиғатын олардың қызметінің қорытынды құжаты ретінде анықтау маңызды мәселе болды.

Қазіргі заң ғылымында конституциялық бақылау органдарының шешімдерінің құқықтық табиғаты туралы бірыңғай көзқарас жоқ. Кейбір ғалымдар Конституциялық Соттың шешімдерін олардың түсінігі мен мәніне қарай құқық қолдану актілерінің белгілі бір белгілеріне ие болуын ескере отырып (В.С. Нерсисянц) құқық қолдану актілеріне жатқызады.

Біріншіден, конституциялық сот органдары шешімдерінің өкілеттік және жалпы міндеттілігі жойылуы керек. Осылайша, «Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 62-бабының 1-тармағына сәйкес

Соттың нормативтік қаулылары мен қорытындылары Республиканың бүкіл аумағында жалпыға бірдей міндетті, түпкілікті және күшіне енбейді.

Екіншіден, шешімдерді құзыретті орган, бұл жағдайда конституциялық әділет органы шығарады. Үшіншіден, заңда белгіленген тәртіппен шешім қабылдау.

Аталған белгілер Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының шешімдерін құқық қолдану актісіне жатқызу үшін толық емес. Бұл ретте Конституциялық Соттың шешімдері мен құқық қолдану актілері арасында айтарлықтай айырмашылықтар бар.

Біріншіден, құқық қолдану актісі жеке айқындалған әрекет болып табылады, яғни нақты анықталған тұлғалар шеңберіне қатысты қабылданады. Конституциялық Соттың шешімдері де белгілі бір жағдайларда жеке сипатқа ие болуы мүмкін.

Мысалы, Конституциялық Сот Президент сайлауының, Құрылтай депутаттарын сайлаудың және республикалық референдумның дұрыстығы туралы шешімдер қабылдайды. Сонымен қатар, азаматтардың өтініштері бойынша олардың құқықтары мен бостандықтарына тікелей әсер ететін нормативтік құқықтық актілердің Конституцияға сәйкестігін қарайды. Осы тұрғыдан алғанда, Конституциялық Сот шешімдері жеке сипаттағы және нормативтік сипаттағы актілердің белгілерін өзінде үйлестіреді.

Конституциялық Соттың нормативтік қаулысының мазмұнында шағымның нысанасы, Конституциялық Сот белгілеген мән-жайлар, конституцияға сәйкестігі тексерілген нормативтік құқықтық актінің атауы мен деректемелері, шешімнің пайдасына дәлелдер көрсетіледі. Конституциялық сот келген, сондай-ақ түпкілікті шешімнің тікелей тұжырымы. Яғни, әрекеттің анықтығын Конституциялық соттың шешімінен байқауға болады, бірақ бұл сенімділік тар мағынада қарастырылмауы керек, мұны Конституциялық Соттың Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында жалпыға бірдей міндетті күші бар қаулыларының заңды күші, сондай-ақ Конституциялық Соттың түпкілікті шешімдер қабылдауының құқықтық салдары арқылы байқауға болады.

Сонымен қатар, құқық қолдану актісі жаңа құқық нормаларын шығармайды, бірақ нормативтік құқықтық актілерде қамтылған бұрыннан бар құқықтық нормалар мен нақты жағдайға қойылатын талаптарды қолданады.

Өз кезегінде, Конституциялық Соттың нормативтік қаулылары *ipso facto* түрде жаңа құқық нормаларын шығарады, атап айтқанда, бұрыннан бар нормативтік құқықтық актілерге өзгерістер енгізу арқылы. Осылайша, «2020 жылғы 29 маусымдағы Қазақстан Республикасы Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінің 168-бабы төртінші бөлігі бірінші абзацының Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігі туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының 2023 жылғы 6 қазандағы № 33-НП Қазақстан Республикасы Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінің 168-бабының төртінші бөлігінің бірінші абзацы жаңа интерпретацияда 147 (екінші бөлігі), 151 және 168 (екінші бөлігі)-баптарымен өзара байланыста Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес деп таныды.

Қорытындылай келе, құқық қолдану актісі тек бір реттік қолданысқа ие, сондықтан басқа ұқсас құқықтық жағдайларға қолданылмайды. Бұл ретте бұл ерекшелік Конституциялық Соттың шешімдеріне де қолданылмайды.

Бұдан Конституциялық Соттың шешімдері классикалық құқық қолдану актілерінен белгілі бір жағынан ерекшеленеді деген қорытынды жасауға болады. Жеке анықталған құқықтық актілерде жаңа құқық нормалары жасалмайды, жаңа құқықтық нормалар туындауы мүмкін емес. Керісінше, Конституциялық Соттың нормативтік қаулыларында

(шешімдерінде) құқықтың жаңа түсінігі, яғни құқықтық реттеу саласының кеңеюі болуы мүмкін.

Конституциялық бақылау органдарының шешімдерін сот прецеденттеріне жатқызатын бірқатар ғалымдарды (В.Д.Зоркин, Б.С. Ебзеев) бөлек атап өткен жөн. Ғалымдар оны мұндай шешімдердің заңдық күші Конституциялық Соттың қарау нысанасы болған құқық нормаларына ғана емес, сонымен қатар басқа нормативтік құқықтық актілерде қамтылған ұқсас құқықтық нормаларға да таралатынымен негіздейді [3].

Бұл ретте конституциялық бақылау органдарының шешімдерін келесі себептер бойынша толық сот прецеденттеріне жатқызуға болмайды:

сот прецедентінің мәні оны жоғары тұрған сот органының құруын және төмен тұрған соттардың ұқсас (бірдей) құқықтық даулар (істер) бойынша міндетті түрде қолдануын көздейді. Бұл Қазақстан Республикасының Конституциялық Сотына тән емес, өйткені ол сот жүйесіне кірмейді және жалпы юрисдикциядағы соттарға жатпайды, тиісінше басқа соттарға қатысты жоғары тұрған сот қызметін атқармайды;

сот прецедентінің туындауы нақты істі қарау және шешу кезінде туындайды және іске қатысты белгілі бір нақты мән-жайлар зерттеледі. Бұл негіз Конституциялық Сотқа да қолданылмайды, өйткені «Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы» Қазақстан Республикасы Заңы 23-бабының 5-тармағы Конституциялық Сот тек қана құқық мәселелерін шешеді және шағымға негіз болған нақты мән-жайлар баға бермейді;

Конституциялық Соттың шешімдері сот прецедентінің мәніне қайшы келетін барлық құқық пайдаланушыларға таратылуға жатады.

Бұдан Конституциялық Соттың прецеденттік сипаттағы шешімдерін толығымен сот прецеденттеріне жатқызуға болмайды деген қорытынды жасауға болады.

Қазіргі уақытта заңгер ғалымдар конституциялық әділет органдарының шешімдерін құқықтың қайнар көзі ретінде тану туралы пікірлерін білдіруде. Конституциялық Соттың шешімдерін құқықтың қайнар көзі деп тану мәселесі конституциялық бақылау актілеріне тән құқықтық қасиеттерді анықтау негізінде көрсетілуі тиіс [4]. Бұл ретте Конституциялық Соттың шешімдері Негізгі Заңмен қатар конституциялық құқық қайнар көздерінің ерекше түрін құрайды, олардың негізгі ерекшелігі олардың нормативтік-доктриналық сипаты болып табылады деп есептеледі (В.В.Невинский, Ж.И. Овпесян, В.Н.Марченко). Бұл Конституциялық Соттың өкілеттіктерінің ерекшеліктерінен көрінеді, ол Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының нормативтік қаулыларын қолданыстағы қазақстандық заңнаманың бөлігі деп танумен расталады.

Қазақстандық ғалымдар да конституциялық соттардың шешімдерінде конституциялық құқықтың қайнар көздеріне тән белгілер бар деген ұстанымды алға тартты. Яғни, ерекше заңды күш, жалпы міндетті, құрылымдық және тікелей құқықтық әсер. Мұндай шешімдер қазіргі құқықтық жүйеге өзгерістер енгізеді [5]. Осылайша, шешімдер құқықтың арнайы (дәстүрлі емес) көздеріне айналады.

Профессор Е.Б. Абдрасулов құқықтық ұстанымдар туралы конституциялық бақылау органдарының құқықтық ұстанымы «конституциялық нормаларда шоғырландырылған түрде қамтылған көптеген әлеуетті мүмкіндіктер мен құқықтық мазмұнға бай ұстанымдарды анықтау» процесі немесе «қорытынды қаулының уәждемелік бөлігінің үзіндісі» деп атап өтті. конституциялық бақылау органының оның түпкілікті қорытындыларына байланысты және конституциялық норманың құқықтық түсінігін көрсететін» болса, оны ресімдеу және сыртқы объектілеу құқықтық нормалардың белгілеріне ие құқықтық нормаларды жасау арқылы жүзеге асырады [6].

Осылайша, конституциялық бақылау органы шешімнің (нормативтік қаулының) дәлелдеу бөлігінде баяндайтын құқықтық ұстаным қаулы бөлігіндегі заң нормаларында негізделген және объективті болып табылады және конституциялық бақылаудың мәні мен мағынасын түсіну үшін жалпыға міндетті стандарт ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар сәйкес реттеу функциялары бар және нормативтік және жалпы міндетті сипаттағы белгілерге ие нормалар [6].

Бұл жерде 1995-2022 жылдар аралығында жұмыс істеген Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің қызметін атап өту қажет. Конституциялық Кеңестің шешімдері Конституциялық Сотпен күші жойылды деп танылмаған немесе қайта қаралмағандықтан, бүгінгі күнге дейін Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына енгізілген. Конституциялық Соттың қызмет ету кезеңінде «Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабының нормаларын халықаралық ұйымдар мен олардың органдарының шешімдерін орындау тәртібіне қатысты қолданыста ресми түсіндіру туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің 2009 жылғы 5 қарашадағы № 6 нормативтік қосымша қаулысы қабылданды.

Егер Конституциялық Кеңес конституциялық норманы әртүрлі түсіндіруден біреуін дұрыс деп қабылдап, Конституциялық Кеңестің нормативтік қаулысында көрініс тапса, ол объективті құқыққа енгізілген құқықтық норманың мәніне ие болды, қоғамдық қатынастарды реттеуді қамтамасыз етуді және қолданыстағы ұлттық заңнаманы жетілдірді [7]. Демек, Конституциялық Кеңестің нормативтік қаулылары құқықтың қайнар көзі болған екендігін дәлелдейді [8].

Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабына сәйкес Қазақстан Республикасында қолданылатын құқық Конституцияның, соған сәйкес заңдардың, өзге де нормативтік құқықтық актілердің, халықаралық шарттары мен Республиканың басқа да міндеттемелерінің, сондай-ақ Республика Конституциялық Сотының және Жоғарғы Соты нормативтік қаулыларының нормалары болып табылады. Сонымен бірге, Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының нормативтік қаулылары да «Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасы Заңы 4-бабы 1-тармағының мағынасына негізделіп, республика заңнамасының жүйесіне енгізілген.

Сонымен қатар, «Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 10-бабының 5-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасы Қауіпсіздік Кеңесі Төрағасының актілері, Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының және Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулылары нормативтік құқықтық актілердің осы бапта белгіленген сатысынан тыс тұрады. Демек, Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының шешімдері басқа нормативтік актілермен сызықтық бағынуға жатпайды.

Республикадағы конституциялық-құқықтық ғылымның дамуына да, қазіргі қазақ конституционализмінің дамуына да Конституциялық Соттың ықпалы зор екені сөзсіз. Конституциялық Сотқа берілген өкілеттіктер шегінде заңдардың және (немесе) өзге де нормативтік құқықтық актілердің конституциялылығын тексеру туралы өтініштерді қарау нәтижелері бойынша оларда қамтылған жекелеген нормаларды Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес немесе сәйкес емес деп тану туралы нормативтік қаулы қабылдайды. Конституциялық Сот жекелеген нормаларды конституциялық емес деп қабылдай отырып, оларды жарамсыз деп таниды («Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 57-бабы).

Осылайша, Конституциялық Соттың шешімдеріне құқық нормаларын өзгертуге, толықтыруға, тоқтатуға немесе тоқтата тұруға бағытталған нормативтік құқықтық актінің қасиеттері берілген. Индонезияда Конституциялық сот шешімдері заңдар мен басқа да заң ережелерінің Конституцияға сәйкестігін де қарайды. Құқықтық нормалардың өзгеруі құқықты әзірлеу кезінде де, оны қабылдағаннан кейін де болуы мүмкін [9].

Құқықтық нормаларға конституциялық-құқықтық ықпал етудің тағы бір тәсілі конституциялық және соттық заң шығару болып табылады. Бұл жағдайда Сот жеке норманы заңды күшінен жарамсыз деп таниды, бұл оның автоматты түрде басқа нормамен ауыстырылуына әкеледі. Мысалы, "Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы" 2000 жылғы 25 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы Конституциялық заңының 34-бабы 5-тармағының жекелеген ережелерінің Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін қарау туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының 2023 жылғы 14 шілдедегі № 22-НҚ нормативтік қаулысы "Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы" Қазақстан Республикасы Конституциялық заңының 34-бабының 5-тармағы төмендегідей түсіндірмеде Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес келеді деп танылсын: «кәсіби жарамсыздығына байланысты атқаратын лауазымына сай келмейді деген теріс себеппен өкілеттіктің тоқтатылуы лауазымынан босатылған судья үшін құқықтық салдарға әкеп соғу "Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы" Қазақстан Республикасының Конституциялық заңы шеңберінде ғана болуға тиіс» деп көрсетті. Демек, жаңадан енгізілген норманың табиғаты белгілі бір түрлердің нормалары бір-бірімен корреляцияланған кезде "құқықтық симметрия" позициясынан жойылғанның сипатын бейнелейді [4].

«Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы» Қазақстан Республикасының Заңында түпкілікті шешімдер қабылдаудың салдары қарастырылғанын атап өткендігіміз жөн. Атап айтқанда, конституциялық емес деп танылған, оның ішінде адам мен азаматтың Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіретін заңдар мен өзге де құқықтық актілердің, олардың жекелеген ережелерінің Конституциялық Соттың шешімі немесе ол белгілеген күнінен бастап күші жойылды деп танылады және қолданылуға жатпайды.

Конституциялық соттар қабылдаған түпкілікті шешімдердің басқа да салдары бар. Осылайша, Румынияда Конституцияның 147-бабына сәйкес, Конституциялық Соттың шешімі жарияланғаннан кейін 45 күннен кейін қолданыстағы заңдар мен нормативтік құқықтық актілердің конституциялық емес деп танылған ережелері заңды күшін жоғалтады, егер осы кезеңде Парламент немесе Үкімет, жағдайға қарай, конституциялық емес ережелерді Конституцияның нормаларына сәйкес келтірмейді [10].

Осы тұрғыдан алғанда, конституциялық бақылау органдары қабылдайтын шешімдердің нақты құқықтық салдары мемлекеттердің құқықтық жүйесіне байланысты әртүрлі болатынын және олардың құқықтық реттеу тетіктеріне тікелей ықпал ететінін атап өтуге болады.

Сонымен қатар, Конституциялық Соттың өкілеттігі конституциялық бақылауды жүзеге асырудың осы әдісімен шектелмейді. Конституциялық Соттың өкілеттіктеріне Қазақстан Республикасы заңнамасының нормаларын түсіндіру, яғни қолданыстағы заңнама нормаларын өзгертпей түсіндіру жатады. Бұл тәсіл нормативтік құқықтық ортаны түзетуге сәйкес келеді. Олардың қатарында "Қазақстан Республикасы Конституциясының 62-бабының

4-тармағын ресми түсіндіру туралы" Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының 2023 жылғы 10 қаңтардағы № 2, «Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің "Қазақстан Республикасы Конституциясының

4-бабының нормаларын халықаралық ұйымдар мен олардың органдарының шешімдерін орындау тәртібіне қатысты қолданыста ресми түсіндіру туралы" 2009 жылғы 5 қарашадағы № 6 нормативтік қаулысының қарар бөлігіндегі

2 және 4-тармақтарына түсіндірме беру туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының 2023 жылғы 22 мамырдағы № 17-НҚ қосымша қаулысы нормативтік қаулысы жатады.

Нәтижелер

Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының реттеуші ортадағы рөлі олардың классикалық мағынасында берілген нормашығармашылық функцияларымен ғана емес, сонымен қатар конституциялық бақылау өкілеттігінің жоғарыда аталған сипаттамаларымен де айқындалады деп қорытынды жасауға болады.

Конституциялық Сот шешімдерінің құқықтық табиғатының тағы бір қыры оның доктриналық мәні бар құқықтық бірлікте көрінетін шешімдерінің нормативтілігінде жатыр.

Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының нормативтік қаулылары жоғары ақпараттық, құқықтық-талдамалық байлығымен және жинақтылығымен сипатталады. Олардағы конституциялық және түсіндірме сипаттамалар елдің ең жоғары құндылықтарын білдіреді. Сонымен қатар, Конституциялық Соттың шешімдері қазақстандық қоғамның қоғамдық және жеке мүдделері арасындағы тепе-теңдіктің бір түрі ретінде әрекет етеді. Әрбір шешім концептуалды доктриналық тәсілдер мен заманауи конституционализмді түсіндіреді, бұл оларға ресми конституциялық доктриналық сипаттамаларын береді.

Конституциялық Сот шешімдерінің құқықтық табиғатының тағы бір қыры оның доктриналық мәні бар құқықтық бірлікте көрінетін шешімдерінің нормативтілігінде жатыр.

Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының нормативтік қаулылары жоғары ақпараттық, құқықтық-талдамалық байлығымен және жинақтылығымен сипатталады. Олардағы конституциялық және түсіндірме сипаттамалар елдің ең жоғары құндылықтарын білдіреді. Сонымен қатар, Конституциялық Соттың шешімдері қазақстандық қоғамның қоғамдық және жеке мүдделері арасындағы тепе-теңдіктің бір түрі ретінде әрекет етеді, бұл оның құқықтық жүйедегі іргелі рөлін айқындайды[11].

Сонымен қатар, Конституциялық Соттың Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделген шешімдерінде қамтылған идеялары, тәсілдері, қағидаттары, сондай-ақ оның елдегі саяси, әлеуметтік, экономикалық, мәдени өзгерістерге тікелей қатысы және құқықтық реттеу мәселелері іргелі және аса маңызды қатынастар Конституциялық Соттың шешімдеріне жалпыға міндетті және нормативтік доктриналдылық береді.

Конституциялық соттың конституциялық аспектідегі қоғамдық қатынастарды реттеу саласына бағытталған нормативтік қаулылары конституциялық құқықтың қайнар көзі болып табылады. Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты тек қана құқық мәселелерін шешетініне және шағымдануға негіз болған нақты мән-жайларды

бағаламауына қарамастан («Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 23-бабы), оның шешімдері конституциялық құқықтық нормативтік және доктриналдық қайнар көздері ретінде құқықтық мазмұнға ие, яғни заңдар мен нормативтік құқықтық актілердің Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін бағалау кезінде Сот маңызды мәселелерді конституциялық принциптерге және құндылықтарға сүйене отырып шешеді.

Осы аспектіде қазіргі қазақ конституционализмінің прогрессивті дамуының маңызды үрдісін байқауға болады.

Конституциялық Соттың шешімдері салалық заңнаманың қайнар көзі ретінде, конституциялық аспектіні неғұрлым нақты қатынастардың мазмұнында көрсетеді, мысалы, құқықтық қатынастардың әлеуметтік, еңбек, тұрғын үй, экономикалық салаларында. Яғни, Сот шығарған шешім еліміздің құқықтық кеңістігінде нормативтік бірлік тудырады. Өйткені субъектілердің өтініштерін қарау барысында Сот құқықтың конституциялық және салалық аспектілері арасында объективті байланысты табады. Бұл конституциялық сот төрелігінің қоғамның және жалпы мемлекеттің құқықтық дамуына ықпал етудің әртүрлі тәсілдерімен қамтамасыз етіледі.

Салалық институттардың конституциялық негізделуінің жарқын мысалы ретінде азамат Б.Қ.Аргумбаевтың Қазақстан Республикасы Конституциясының «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 16-бабы 3-тармағының б) тармақшасына сәйкестігін анықтау туралы өтінішін қарау қорытындысы бойынша Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының шешімі табылады. Сот өз шешімінде бұл норманы мемлекеттік қызметтің беделін түсіретін тәртіптік теріс қылық жасағаны үшін жұмыстан шығарылғандардың мемлекеттік қызметке кіруіне мерзімсіз тыйым салуды белгілеу бөлігінде, тәртіптік жазалау шараларынан туындайтын құқықтық шектеулердің, сонымен қатар мемлекеттік қызмет пен мемлекеттік басқару мүдделеріне қарсы құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік және қылмыстық жауапкершілік пропорционалдылығының болмауына байланысты конституциялық емес деп таныды. Осылайша, Конституциялық Сот алғаш рет мемлекеттік қызметке қабылдау туралы қаулы шығарған тәртіптік теріс қылық жасаған адамдардың мемлекеттік қызметке кіруіне конституциялық емес мерзімсіз тыйым салуға конституциялық-құқықтық негіздеме берді.

Конституциялық Сот шешімдерінің әлеуметтік-құқықтық салаға әсер етуінің екінші жағы шағым нысанасы дауланатын нормаларды реттеу саласына жататын қатынастардың конституциялық сипатын негіздеу арқылы қамтамасыз етіледі.

Осылайша, Конституциялық Сот 2023 жылғы 25 қыркүйектегі № 30-НП нормативтік қаулысында Қазақстан Республикасы өзін әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтыра отырып, лайықты өмір сүру үшін, азаматтар үшін және жеке тұлғаның еркін дамуына жағдай жасау арқылы әлеуметтік теңсіздікті жою міндетін өзіне алады деген қорытындыға келді. Бұл ереже сондай-ақ Қазақстан Республикасының бірінші кезекте халықтың әлеуметтік осал топтарына, сондай-ақ табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар салдарынан зардап шеккен басқа да тұлғаларға қолдау көрсететінін білдіреді. Табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлардан, қолайсыз экологиялық жағдайлардан, төтенше экологиялық жағдайлар мен экологиялық апаттардан зардап шеккен азаматтар мұндай көмекті алушылар болып табылады. Осыған орай, Сот Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабының 1-тармағына сілтеме жасайды,

ол азаматтар мен мемлекет арасындағы қатынастардың ерекше сипатын туындатады, ол мемлекет өз құқығын қамтамасыз ету міндетін өзіне алуынан тұрады. азаматтардың осы санатына қолдау көрсету.

Конституциялық Сот қаулыларының құқық қайнар көзі ретіндегі құқықтық табиғаты олардың мазмұнында баяндалған құқықтық ұстанымдарға тікелей байланысты. Конституциялық Соттың шешімі конституциялық сот төрелігінің біртұтас ажырамас актісі болып табылады, оның ішкі құрылымы мен мазмұны тұжырымдамалық, теориялық және конституциялық құқықтық дәлелдер мен дәлелдеу логикасына бағынады. Олардың өзара байланысында олар түпкілікті қорытындының мазмұнын анықтайды және шағым бойынша шешімнің мәнін құрайды [4].

Соттың құқықтық позициясы – бұл жеке ереже ретінде де көрініс табатын және қиылысатын идеяны білдіретін және біртұтас субъекті мен мақсатты бағыттылығымен сипатталатын, шағымды қарау қорытындысы бойынша Сот тұжырымдаған маңызды құқықтық идеялардың бірі, сондай-ақ Конституциялық Соттың түпкілікті шешімінің қарар бөлігіне логикалық бағынысты болатын жалпы конституциялық принциптер болып табылады.

Құқықтық позициялардың құқықтық жалпы міндеттілік сияқты қасиетіне де назар аудару керек. Конституциялық Соттың заңды ұстанымдары оның шешімдері сияқты заңды күшке ие. Сонымен, «Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 62-бабында Конституциялық Соттың нормативтік қаулылары мен қорытындылары Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында жалпыға бірдей міндетті, түпкілікті және күшіне енбейді деп көрсетілген. Ресми, міндетті сипаты Конституциялық Соттың құқықтық ұстанымдарын барынша құқықтық нормалардың талаптарына жақындатады.

Конституциялық Соттың құқықтық ұстанымдарының жалпы сипатын атап өту қажет. Бұл қасиет Соттың шешімінде көрсетілген ұстанымның Қазақстан Республикасының бүкіл аумағындағы барлық құқық субъектілеріне қатыстылығында ғана емес. Осы жалпылық қасиетінен басқа, Соттың құқықтық жағдайы Конституциялық Сотта қарау нысанасына айналған бір нақты іске ғана емес, сондай-ақ заң саласында кездесетін осыған ұқсас барлық істерге де қатыстылығы жағынан да жалпы болып табылады.

Қорытынды

Зерттелетін мәселені – Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының қаулыларының құқықтық табиғатын қарау нәтижелерін қорытындылай келе, оған заң ғылымында нақты шешуші жауап жоқ екендігін атап өтеміз. Конституциялық Соттың қаулылары өздерінің құқықтық қасиеттерінен айырылмағандықтан, құқық қолдану актісімен қатар нормативтік құқықтық актінің де белгілеріне ие. Сондықтан біз Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының шешімдерінің екі жақты болуы мүмкін екендігін атап өтеміз.

Сонымен бірге Конституциялық Соттың шешімдерін құқық қолдану актісіне немесе нормативтік құқықтық актілерге толығымен жатқызуға мүмкіндік бермейтін бірқатар елеулі айрықша белгілер мен қайшылықтар бар.

Тиісінше, оларды қабылдаудың салдарларының, заңдық күші мен әрекетінің көлемінің ерекше жағдайларының болуына негізделе отырып, оларды ерекше түрдегі қайнар көз немесе атипті құқық көзі ретінде қарастыру керек.

Конституциялық Сот шешімдерінің берілген құқықтық сипаттамалары олардың нормативтік және конституциялық-доктриналдық принциптерді қамтитын ерекше құқық қайнар көзі болып табылатындығы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Конституциялық Соттың нормативтік қаулылары Конституциялық Соттың нақты өтінішті қарау қорытындысы бойынша қабылдаған шешімі шеңберінде конституциялық сот төрелігін жүзеге асыру тәртібімен негізделген құқық мәселелері бойынша дәлелді қорытындылар, әдістемелік нұсқаулар мен бағалар ретінде ұсынылады.

Конституциялық Соттың шешімдері тек нормативтік бағдар ретінде ғана емес, сонымен қатар Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасын қалыптастыратын негізгі бағдар ретінде де қызмет етуде. Конституциялық соттың нақты тұжырымдалған, конституциялық және доктриналдық принциптермен бекітілген тұжырымдары оқшауланған сот істерінің шеңберінен шығады. Олар заңдарды Конституцияға сәйкес түсіндіру мен қолдануда заңгер ғалымдарға, саясаткерлерге және сот жүйесіне басшылық жасау арқылы болашақ заң ғылымының негізін құрайды.

Сонымен қатар, бұл шешімдер нақты құқықтық дауларды шешіп қана қоймайды, сонымен қатар Конституцияда бекітілген шекаралар мен принциптерді белгілей отырып, заңнама мен үкіметтің іс-әрекетінің кеңірек бағытына ықпал ету күші бар, бұл шешімдер заң үстемдігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудағы шешуші рөл атқарады.

Алғыс айту

Авторлар ғылыми жетекші, заң ғылымдарының докторы, профессор **Абдрасулов Ермек Баяхметұлына** зерттеу тақырыбы бойынша кеңес бергені, маңызды пікірлері мен ұсыныстары үшін, сондай-ақ мақаланың қолжазбасын сыни тұрғыдан қарауға және ерекше маңызды түзетулер енгізуге практикалық көмегі үшін ерекше алғысын білдіреді.

Авторлардың қосқан үлесі

М.Т. Джунусованың қосқан үлесі зерттеу тұжырымдамасын қалыптастырудан, ғылыми мақаланың негізгі идеясын әзірлеуден және зерттеу жоспарын құрудан тұрды (жұмыстың кезеңдерін, мерзімдерін және күтілетін нәтижелерін айқындау). Сондай-ақ автор зерттеу әдіснамасын әзірлеуге, әдебиеттерді жинақтауға және оларды талдауға жетекшілік етті, мақаланың құрылымын қалыптастырды.

А.А. Калыбаеваның қосқан үлесі зерттеу нәтижелерін интерпретациялау мен теориялық тұрғыдан негіздеуге, мақаланың мазмұнын сыни тұрғыдан қайта қарауға және жетілдіруге бағытталды. Автор мақаланың соңғы нұсқасын бекітуге қатысып, зерттеу жұмысының барлық аспектілері үшін жауапкершілікті бөліседі.

М. Шауалидің қосқан үлесі ғылыми деректерді жинау және талдау, зерттеу нәтижелерін жүйелеу, негізгі тұжырымдарды қалыптастыру болды. Сонымен қатар автор мақаланың бастапқы қолжазбасын дайындап, мәтінді редакциялауға қатысты.

Әдебиеттер тізімі

1. Valea, D.C. (2012) «The role of the Romanian constitutional court in protecting and promoting human fundamental rights and freedoms», *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 46, pp. 5548–5553.

2. Меллингхофф, Р. (2007) «Германияның Федералдық конституциялық сотының міндеттері мен мәртебесі және оның басқа еуропалық соттармен қарым-қатынасы», Салыстырмалы конституциялық шолу, 4(61), стр. 127-131.
3. Баранова, С.А. и Мышенко, А.А. (2017) «О правовой природе решений Конституционного Суда Российской Федерации», Вопросы российского и международного права, (9А), стр. 61–70.
4. Бондарь, Н.С. (2007) «Нормативный и доктринальный характер решений Конституционного Суда Российской Федерации как источника права», Журнал российского права, 4, стр. 75–82.
5. Тусупова, А.Ж. (2014) «Қазақстан Республикасының конституциялық құқығының қайнар көздерінің жүйесі», ҚазҰУ хабаршысы. Құқық сериясы, 2(70), стр. 40-47.
6. Абдрасулов, Е.Б. (без даты) «Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің нормативтік қаулыларындағы құқықтық қалыптасу және құқықтық қайта құру», [Электрондық ресурс]. Доступно по адресу: http://online.zakon.kz/document/?doc_id=31434841 (қаралған күні: 12 қаңтар 2026 ж.).
7. Абдрасулов, Е.Б. (без даты) «Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің құқықтық ұстанымдары мен ережелері және олардың ұлттық заңнаманы дамыту мен жетілдірудегі рөлі», [Электрондық ресурс]. Доступно по адресу: http://online.zakon.kz/document/?doc_id=31396694 (қаралған күні: 10 қаңтар 2026 ж.).
8. Воронцова, И.В. (2010) «Конституционные судебные акты в законодательстве стран СНГ», Казанский социально-гуманитарный вестник, (1), стр. 66–69.
9. Kartika, A.W. (2021) «The existence of decision norms of the Constitutional Court as a source of legislative and executive laws», Lentera Hukum, 6(2), pp. 309–320.
10. Franguloiu, S., Heghes, N.E. and Patraus, M. (2023) «The effects of the Romanian Constitutional Court decisions in the extradition proceedings between Romania and the United States of America», RAIS Conference Proceedings, (1), pp. 95–102.
11. Kalmaganbetova, D.B. and Yessentemirova, A. (2025) «The constitutional court as a foundation of legal defense in Kazakhstan», Вестник ЕНУ им. Л.Н. Гумилева. Серия Право, 2(151), pp. 79–87. <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2025-151-2-79-87>

М.Т. Джунусова*¹, А.А. Калыбаева², М. Шауали³

¹Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

²Кыргызский национальный университет имени Ж. Баласагына, Бишкек, Кыргызстан

³Академия Комитета национальной безопасности Республики Казахстан, Алматы, Казахстан

Правовая природа нормативных постановлений Конституционного Суда Республики Казахстан: Сравнительно-правовой анализ

Аннотация. Определение правовой природы нормативных постановлений Конституционного Суда Республики Казахстан является важным аспектом установления границ национальной правовой системы. Актуальность исследования усиливается в связи с принятием новой Конституции Республики Казахстан на республиканском референдуме 15 марта 2026 года, что требует переосмысления роли института конституционного контроля и правового значения решений Конституционного Суда Республики Казахстан.

В статье рассматриваются правовая природа нормативных постановлений Конституционного Суда, их влияние и правовые последствия в Республике Казахстан на основе сравнительно-

правового анализа. В ходе исследования анализируется обязательный характер решений Конституционного Суда, механизмы их исполнения, а также их воздействие на законодательную, исполнительную и судебную ветви власти. Кроме того, определяется место и значение данных решений в системе правового регулирования.

Путем сопоставления с практикой конституционных судов зарубежных государств выявляются сходства и различия, а также оценивается влияние таких актов на формирование и развитие правовой системы. В результате исследования обосновывается двойственная правовая природа решений Конституционного Суда как источника права и акта правоприменения, а также формулируется их роль и значение в правовом регулировании.

Ключевые слова: Конституционный Суд Республики Казахстан, конституционное судопроизводство, конституционный контроль, обращение, нормативное постановление, нормативно-доктринальная природа, источник права, правоприменительный акт.

М.Т. Junussova*¹, А.А. Kalybaeva², М. Shauali³

¹*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

²*Kyrgyz National University, Bishkek, Kyrgyzstan*

³*Academy of the National Committee of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan*

Legal nature of regulative decisions of the Constitutional Court of the Republic of Kazakhstan: comparative legal analysis

Abstract. The determination of the legal nature of the normative resolutions of the Constitutional Court of the Republic of Kazakhstan is an important aspect of defining the boundaries of the national legal system. The relevance of the study is enhanced by the adoption of the new Constitution of the Republic of Kazakhstan at the republican referendum on 15 March 2026, which necessitates a reconsideration of the role of constitutional review and the legal significance of the decisions of the Constitutional Court of the Republic of Kazakhstan.

The article examines the legal nature of the normative resolutions of the Constitutional Court, their impact and legal consequences in the context of Kazakhstan based on a comparative legal analysis. The study analyzes the binding nature of the Constitutional Court's decisions, the mechanisms of their implementation, as well as their influence on the legislative, executive and judicial branches of power. In addition, the place and significance of these decisions within the system of legal regulation are determined.

By comparing the practice of constitutional courts of foreign states, similarities and differences are identified, and the impact of such acts on the formation and development of the legal system is assessed. The study substantiates the dual legal nature of the Constitutional Court's decisions as both a source of law and an act of law enforcement. It formulates their role and significance in legal regulation.

Keywords: Constitutional Court of the Republic of Kazakhstan, constitutional proceedings, constitutional control, appeal, normative resolution, normative and doctrinal nature, source of law, law enforcement act.

References

1. Valea, D.C. (2012) «The role of the Romanian constitutional court in protecting and promoting human fundamental rights and freedoms», *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 46, str. 5548–5553.

2. Mellingkhoff, R. (2007) «Germaniyanyn Federaldyk konstituciyalyk sotynyn mindetteri men martebesi zhane onyn basqa evropalyk sottarmen karim-katynasy», Salystyrmaly konstituciyalyk sholu, 4(61), str. 127–131.
3. Baranova, S.A. i Myshenko, A.A. (2017) «O pravovoj prirode reshenij Konstitucionnogo Suda Rossijskoj Federacii», Voprosy rossijskogo i mezhdunarodnogo prava, (9A), str. 61–70.
4. Bondar', N.S. (2007) «Normativnyj i doktrinal'nyj harakter reshenij Konstitucionnogo Suda Rossijskoj Federacii kak istochnika prava», Zhurnal rossijskogo prava, 4, str. 75–82.
5. Tusupova, A.Zh. (2014) «Kazakhstan Respublikasy konstituciyalyk kutygynyn kajnarkozderinin zhujesi», KazUU habarshysy. Kutyk seriyasy, 2(70), str. 40–47.
6. Abdrasulov, E.B. (bez daty) «Kazakhstan Respublikasy Konstituciyalyk Kenesinin normativtik kaulylaryndagy kutyktyk kalyptasu zhane kutyktyk kajta kuru», [Elektronдық resurs]. Dostupno po adresu: http://online.zakon.kz/document/?doc_id=31434841 (karalghan kuni: 12 kan'tar 2026 zh.).
7. Abdrasulov, E.B. (bez daty) «Kazakhstan Respublikasy Konstituciyalyk Kenesinin kutyktykustanym-dary men erezheleri zhane olardyn ulttyk zanamany damytu men zhetildrudegi roli», [Elektronдық resurs]. Dostupno po adresu: http://online.zakon.kz/document/?doc_id=31396694 (karalghan kuni: 10 kan'tar 2026 zh.).
8. Voroncova, I.V. (2010) «Konstitucionnye sudebnye akty v zakonodatel'stve stran SNG», Kazanskij social'no-gumanitarnyj vestnik, (1), str. 66–69.
9. Kartika, A.W. (2021) «The existence of decision norms of the Constitutional Court as a source of legislative and executive laws», Lentera Hukum, 6(2), str. 309–320.
10. Franguloiu, S., Heghes, N.E. and Patraus, M. (2023) «The effects of the Romanian Constitutional Court decisions in the extradition proceedings between Romania and the United States of America», RAIS Conference Proceedings, (1), str. 95–102.
11. Kalmaganbetova, D.B. and Yessentemirova, A. (2025) «The constitutional court as a foundation of legal defense in Kazakhstan», Vestnik ENU imeni L.N. Gumileva. Seriya Pravo, 2(151), str. 79–87. <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2025-151-2-79-87>.

Авторлар туралы мәлімет:

Джунусова М.Т. – хат-хабар авторы, конституциялық және азаматтық құқық кафедрасының докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтбаев көшесі, 2, 010068, Астана, Қазақстан.

Калыбаева А.А. – заң ғылымдарының докторы, доцент, Қырғыз-қытай ғылыми-зерттеу институтының «Қытайтану» білім беру бағдарламасының профессоры, Ж. Баласағын атындағы Қырғыз ұлттық университеті, Манас даңғылы, 66, 720001, Бішкек, Қырғызстан.

Шауали М. – докторант, Қазақстан Республикасы ұлттық қауіпсіздік комитетінің академиясы, Мади көшесі, 1b, 050000, Алматы, Қазақстан.

Джунусова М.Т. – автор для корреспонденции, докторант кафедры конституционного и гражданского права, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. Сатбаева 2, 010068, Астана, Казахстан.

Калыбаева А.А. – доктор юридических наук, профессор образовательной программы «Китаеведение» Кыргызско-Китайского исследовательского института, Кыргызский национальный университет имени Ж. Баласагына, проспект Манаса, 66, 720001, Бишкек, Кыргызстан.

Шауали М. – докторант, Академия Комитета национальной безопасности Республики Казахстан, ул. Мади, 1б, 050000, Алматы, Казахстан.

Junussova M.T. – corresponding author, PhD student of the department of constitutional and civil law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satpayev Str., 010068, Astana, Kazakhstan.

Калыбаева А.А. – Doctor of Law, Professor, “Chinese Studies” program at the Kyrgyz-Chinese Research Institute, J. Balasagyn Kyrgyz National University, 66 Manas Avenue, 720001, Bishkek, Kyrgyzstan.

Shauali M. – PhD student, Academy of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan, 1b Madi Str., 050000, Almaty, Kazakhstan.

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).